

de *Organisation Todt*; ruim een week later werden er razzia's gehouden, 'alles wat een broek aan had', aldus een plaatselijk relaas, 'werd op de Markt bijeengedreven' en weggevoerd. Twee nachten later volgde een nieuwe razzia:

'Huis aan huis werden in de donkere nacht de deuren bewerkt met de geweerkolven en het steeds naderbij komen van deze slagen . . . deed hoogst luguber aan. Iedere man die men bij de huiszoeking aantrof, werd meegenomen . . . Waar niet snel genoeg werd opgedaan, schoten de sadisten door de ruiten.'

Op het platteland in Friesland werd in de laatste dagen van september bekendgemaakt dat elke gemeente per 1 oktober enkele honderden mannelijke personen moest leveren om te gaan spitten hetzij in Groningen, hetzij in Drente. Op die bekendmaking werd niet gereageerd, behalve in Harlingen dat tot *Sperrgebiet* was verklaard en waar men dus extra geïsoleerd zat en zich extra bedreigd voelde; ca. zeshonderd mannelijke inwoners kwamen er zich aanmelden.

Om Kampen werd op 21 september een cordon gelegd door de *Ordnungspolizei* en er werden plakaten aangebracht waarop men kon lezen dat alle mannelijke personen van zeventien tot vijftig jaar moesten gaan spitten; velen doken onder, enkele honderden volgden het gegeven bevel op.

Ook in Twente werd door de *Ordnungspolizei* ingegrepen.

Aan het GAB te Enschede was door de bezetter de eis gesteld om samen met de bijkantoren te Hengelo, Almelo, Oldenzaal en Goor niet minder dan vijfduizend spitters aan te wijzen voor graafwerk bij Zwolle; die krachten moesten geput worden uit het personeel van de fabrieken welke toch goeddeels stillagen. De fabrieksdirecties weigerden lijsten in te leveren, behalve in Hengelo waar zij om tijd te winnen die lijsten wél hadden laten samenstellen. Negenhonderd Hengelo'se arbeiders werden opgeroepen, twintig kwamen zich aanmelden. Duits ingrijpen voorziende dook vervolgens het personeel van het GAB-Enschede en al zijn bijkantoren onder. Inderdaad, er werd ingegrepen. Een Duitse trein bracht detachementen van de *Ordnungspolizei* naar Enschede en Hengelo. In beide steden werden de grootste fabriekswijken omsingeld en de mannen die men in de fabrieken aantrof, werden in de trein geladen,

¹ 'Doetinchem werd geen egelstelling' in: *Er op of er onder. Hoe Achterhoek en Lijmers de Duitse bezetting doorstonden en ervan werden bevrijd* (1946?), p. 433.